

Boksers als laatste kans?

HET RAMPJAAR 1900

Het jaar 1900 is voor China niet het begin (of zo men wil het eind) van een millennium, maar zomaar één jaar uit de zich steeds herhalende zestigjarige cyclus. In dit jaar zal een merkwaardige reeks incidenten door mensen die door westerlingen de 'Boksers' worden genoemd, escaleren tot een belegering van de woonwijk van buitenlandse vertegenwoordigers in Beijing. Moordpartijen op lokale christenen en missionarissen in heel Noord-China vinden plaats. De meeste doden vallen uiteindelijk bij de repressie door de buitenlandse vredesmacht en door eigen legers.

Deze gebeurtenissen vormen een keerpunt in de tot dan toe aarzelande Chinese aanzetten tot modernisatie. Iedereen aan de bestuurlijke top en in het keizerlijke hof beseft dat er iets moet gebeuren. Zij zijn tegelijkertijd onderdeel van een (alleszins begrijpelijk, maar toch erg gekleurd) verhaal over het boze Westen dat tot op de dag van vandaag tijdens de geschiedenislessen in het leven wordt gehouden. We schrijven de Qing-dynastie, waarin de Mantsjoes regeren samen met Mongolen en Han-Chinezen.

Demonen en magiërs

Sinds 1899 wordt met name Noord-China geteisterd door een slechte oogst, droogte en ziektes. Omdat de waterputten droogvallen en besmettingen niet snel worden weggespoeld, breekt cholera in volle hevigheid uit. Overal in het noorden duiken geruchten op over het einde der tijden, die zullen worden begeleid door demonische aanvallen. De geruchten vertellen uitgebreid over demonen en over de magische middelen om je daartegen te beschermen. De Sinologische Bibliotheek van de Universiteit van Leiden bewaart nog steeds een

boek met amuletten dat in 1900 is gekopieerd door een literaat met als doel zich tegen de demonen van de eindtijd te beschermen (opnieuw gekopieerd in april 1949, maar nu ter bescherming tegen de communisten die net de oude hoofdstad hebben veroverd!). Daarnaast zijn er geruchten waarin buitenlanders figuren als 'magiërs', die het voorzien hebben op specifieke lichaamsdelen voor een 'onsterfelijkheidsmedicijn' en geruchten dat Chinezen of buitenlanders de waterbronnen vergiftigen. Zulke verhalen zijn vanouds in staat hele volken te mobiliseren. Zij zullen ook ditmaal vele doden tot gevolg hebben. Het is een tijd van reële angsten om het naakte bestaan, die herhaaldelijk aanleiding geeft tot allerlei geruchten die samen net zo veel invloed uitoefenen als de angst om het overleven zelf.

Toenemende spanningen

In de provincie Shandong zijn in de late negentiende eeuw onder meer Duitse missionarissen actief, die fanatiek zijn in het verspreiden van het christelijke geloof, omdat zij nog een achterstand menen te hebben op hun Europese concurrenten. Zij nemen hele groepen

Prof. dr. B. J. ter Haar is hoogleraar Chinese geschiedenis aan de Universiteit van Leiden en legt op dit moment de laatste hand aan een uitgebreide geschiedschrijving van het keizerlijke China tot en met 1911.

Chinezen op, die zoeken naar bescherming en steun tegen de Chinese overheid of tegen andere groepen met wie zij een conflict hebben. Alle christelijke missionarissen bemoeien zich actief met zulke conflicten ten gunste van hun aanhang, maar gaan vaak volledig voorbij aan de merites van een zaak. De missionarissen hebben gemakkelijk toegang tot hun diplomaten, die in Beijing direct bij het ministerie van Buitenlandse Zaken kunnen protesteren. De lokale Chinese bestuurders moeten de veel tragere ambtsweg volgen. Het gevolg van dit alles is dat in Shandong en in de rest van Noord-China, waar Chinese christenen wonen, de onderlinge spanningen stijgen. Westerlingen en christenen worden, volgens de geruchten, direct verantwoordelijk gehouden voor de droogte en hongersnood. Met name het armere gedeelte van de provincie Shandong is sterk gemilitariseerd. Er is geen sterke lokale leiding die de conflicten afzwakt, eenvoudigweg omdat het gebied te arm is om een echte elite te produceren. In 1898 overstroomt in het noordwesten van de provincie de Gele Rivier, waardoor nog eens miljoenen mensen huis en haard moeten verlaten. Dit alles vormt de voedingsbodem voor conflicten, waardoor lokale spanningen in een specifiek gebied als Shandong over heel Noord-China kunnen escaleren.

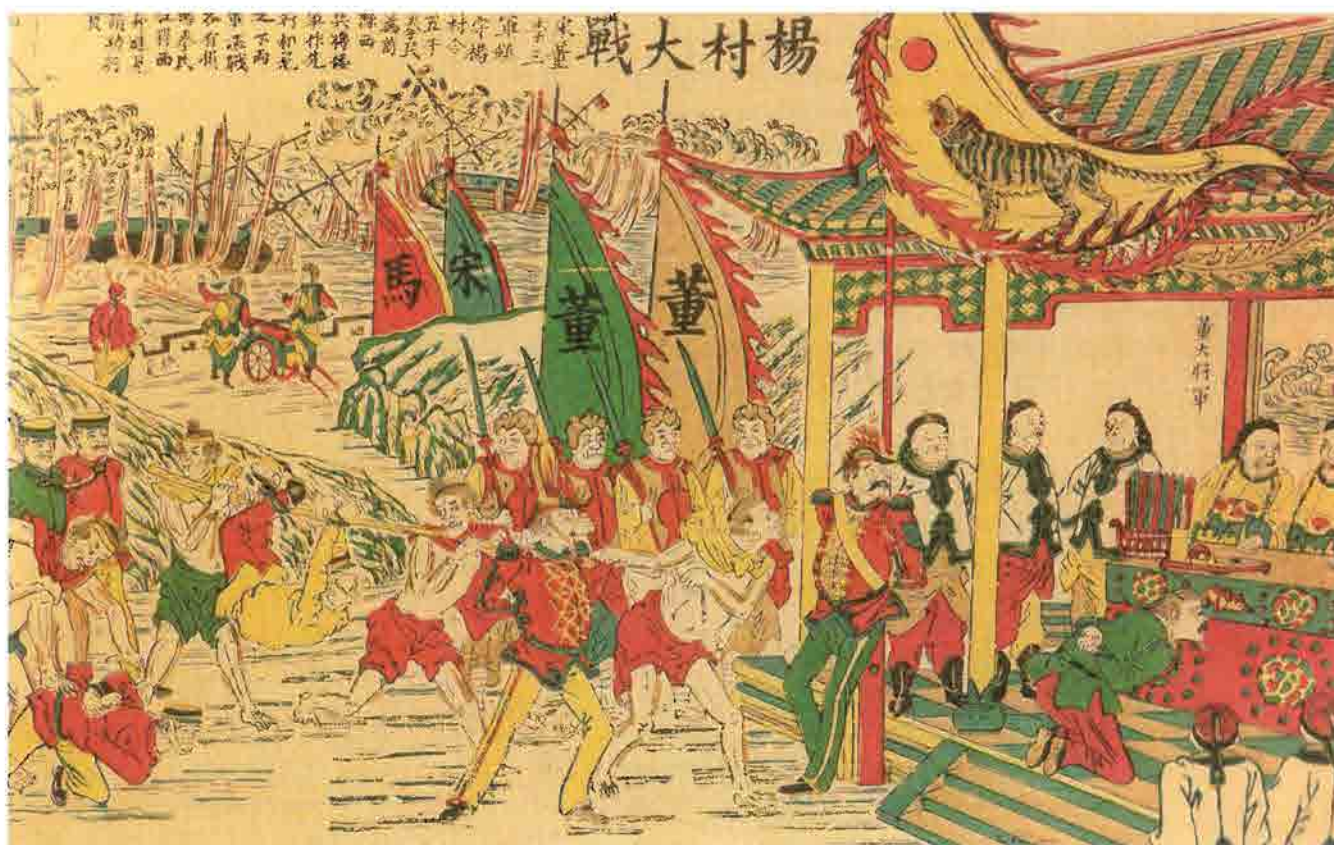
Boksers

Waarom het uiteindelijk in Shandong echt mis gaat is, ondanks decennia van diepgaand onderzoek, nog steeds niet duidelijk. In reactie op geruchten over demonen gaan lokale groepen in Shandong 'magische rituelen' toepassen, waarbij 'krijgshaftige goden neerdalen in de gelovigen' om hen onkwetsbaar in de strijd te maken.

'Geruchten gaan dat buitenlanders het voorzien hebben op lichaamsdelen voor een 'onsterfelijkheidsmedicijn'. Zulke verhalen zijn vanouds in staat hele volken te mobiliseren.'

De aanhangers zijn fel gekant tegen de westerse en christelijke invloeden in hun gebied en het ritueel is in eerste instantie gericht op bescherming tegen aanvallen van demonen. Het is een gebruikelijk Chinees ritueel, ook al maakt het op westerse tijdgenoten een buitenissige indruk. De term 'Boksers' is waarschijnlijk geïnspireerd op de merkwaardige arm- en beenbewegingen die ze maken. Toch is het een misleidende term, want met boksen heeft deze specifieke groepering weinig te maken. De Boksers zien zichzelf helemaal niet als

Wensdroom van de Boksers: een Chinese prent die laat zien hoe buitenlandse gezandten voor een Chinees tribunaal terecht moeten staan. Bron: A. Paludan, *Chronicle of the Chinese Emperors*, Londen 2005.

gewelddadige rebellen, maar juist als loyale en door hun goden bezielde strijders, de 'Groepen van Loyaliteit en Harmonie'.

De plaatselijke gouverneur laat de leiders van de eerste incidenten executeren, terwijl hij de rest naar huis laat terugkeren. Deze strategie is hem goed van pas gekomen tijdens eerdere benoemingen, maar werkt dit keer niet. De gouverneur gaat er namelijk vanuit dat hier sprake is van een normale opstand met een centrale

'Het gaat niet om een 'gewone' opstand, maar om een ritueel dat de mensen helpt om te gaan met hun angst voor honger en demonen.'

leiding, maar dat is geenszins het geval. Juist omdat de onderliggende rituele praktijk en de politieke agenda precies aansluiten op lokale religieuze gewoontes en sociale spanningen, is het onvoldoende alleen maar toevallige leiders te laten doden. Het gaat niet om een 'gewone' opstand, maar om een ritueel dat de mensen helpt om te gaan met hun angst voor honger en demonen. Het zijn niet de Bokkers waar het om draait, maar het gaat om de magische rituelen die worden doorgegeven langs handelsroutes en op markten.

Geruchten

Zoals we ook in eerdere uitbarstingen van geruchten kunnen zien, is het mondelinge verhaal - onder de goede omstandigheden - een buitengewoon krachtige inspiratiebron. In 1876 wordt een gerucht over een naderende hongersnood verspreid. Het begint in Nanjing bij de bouw van een waterbrug en verspreidt zich in enkele maanden over het hele stroomgebied van de Yangzi Rivier, zelfs tot aan Beijing en nog verder naar het

'De term 'Bokkers' is waarschijnlijk geïnspireerd op de merkwaardige arm- en beenbewegingen die tijdens de magische rituelen gemaakt worden.'

noorden. Het gerucht wordt in eerste instantie gevoeld door angst, vooral in die gebieden waar de hongersnood niet direct zal uitbreken. Ook in 1900 zien we dit mechanisme werken, waarbij een religieuze praktijk zich vermengt met verhalen over de boze westerlingen. Vervolgens wordt dat gerucht snel verspreid over een groot gebied. De diverse lokale incidenten zijn dan steeds een combinatie van strikt lokale omstandigheden en het zich verspreidende verhaal. Overal worden buitenlanders en plaatselijke christenen bedreigd en soms (maar zeker niet altijd) vermoord.

Oorlogsverklaring tegen buitenlanders

De overheid doet pogingen om de geruchten te onderdrukken, wat soms leidt tot zeer bloedige confrontaties met honderden doden als gevolg. Van een effectieve onderdrukking is echter geen sprake. De overheid in Beijing aarzelt, maar in de zomer van 1900 neemt een groep aan het keizerlijk hof het heft in handen. De Bokkers worden bewust ingezet tegen de buitenlanders en gebruikt vóór de dynastie. Op 21 juni wordt zelfs een oorlogsverklaring aan de aanwezige westerlingen uitgegeven en worden de Bokkers in Beijing formeel onder gezag van een aantal hoge Mantsjoe-prinsen gebracht. Zijn de Bokkers dan misschien een laatste kans om het sinds enkele decennia steeds toenemende tij van het westerse imperialisme te keren? Wij zullen zien dat het omgekeerde het geval is.

Na de 'overname' van de Bokkers door de overheid in Beijing als positieve kracht om wellicht als laatste kans de westerlingen te kunnen verdrijven, is de chaos in het noorden van China compleet. In Beijing belegeren diffuse groepen Bokkers zelfs de wijk van de buitenlandse diplomatieke vertegenwoordigers, niet ver van de Verboden Stad, waar duizenden Amerikaanse en Europese vluchtelingen zich hebben teruggetrokken. Er wordt gevochten, al zal het Chinese leger de Bokkers niet systematisch te hulp komen en krijgt men het gevoel dat de zogenaamde oorlogsverklaring zeker niet door iedereen in de politieke en militaire top wordt gesteund. De toestand in de diplomatieke wijk en in andere gebieden in Noord-China waar westerlingen en christenen worden vervolgd, is er niet minder nijpend om.

Repressieve acties

Ondertussen wordt het 'Verenigde Leger der Acht Naties' bijeengebracht. Het is een Westerse-Japanse expeditie die zonder veel problemen kan oprukken van Tianjin naar de hoofdstad en de westerse vluchtelingen kan ontzetten. Deze expeditie is nog steeds een negatief beladen begrip in de Chinese historiografie, zeker op populair niveau. Tegelijkertijd vluchten keizerin Cixi en haar hofhouding halsoverkop naar Shanxi (met inbegrip van de arme Guangxu-keizer - die al sinds jaren gevangen wordt gehouden op een eilandje in de Verboden Stad en niets meer te vertellen heeft). Dezelfde provincie is ook het toneel van de ergste antibuitenlandse pogroms, waarvan onder andere bisschop Ferdinand Hamer uit Nijmegen het slachtoffer wordt.

Shanxi is een goede keus om naar toe te vluchten, want hier is in het kader van de 'Zelfversterkingsbeweging' een goede militair-politieke infrastructuur tot stand gebracht. De buitenlandse mogendheden besluiten om

dit gebied niet aan te vallen, maar het te laten bij de brandschatting van Beijing. De schade aan China's culturele erfenis is enorm, zoals ook bij een eerdere brandschatting in 1860. Dit keer gaat bijvoorbeeld een van de handgeschreven kopieën van de *Complete Boeken van de Vier Schatkamers der Literatuur* verloren, een compendium van ruim 3600 belangrijke titels uit de Chinese cultuurgeschiedenis. Sommige deeltjes zijn door plunderende soldaten meegenomen en bijvoorbeeld in de oude Staatsbibliotheek van Pruisen beland.

Dode missionarissen

In de toenmalige westerse historiografie worden de westerse doden benadrukt en is het duidelijk dat velen zijn omgebracht door brutaal geweld. Zo sterft een van de leden van de Duitse missieorde door een aanval op zijn missiepost, maar degene die men eigenlijk wil doden (en toevallig niet aanwezig is) staat wel degelijk bekend om zijn gewelddadig optreden tegenover niet-christelijke Chinezen. De Nederlander Ferdinand Hamer, lid van een Vlaamse missieorde, gaat in het verre noorden van Binnen-Mongolië bewust zijn martelaarsdood tegemoet. Verbittert over de manier waarop de leiding van zijn missieorde met hem omgaat en trouw aan de lokale Chinese christenen, weigert hij te vluchten naar een veilige plek, hoewel dat had gekund. Op de achtergrond van de lokale rellen tegen de missionarissen en de Chinese christenen spelen de lokale conflicten een belangrijke rol. Het gaat om de totaal ongevoelige manier waarop de missie gebruik heeft gemaakt van haar positie in conflicten over grondbezit ten gunste van hun bekeerlingen. In een tijd van dreigende hongersnood en geregeld een tekort aan voedsel, is het bezit van vruchtbare grond een zaak van leven of dood. Er sterven in 1900 tijdens de gebeurtenissen zelf en de nog vele malen brutere repressie die volgt, honderden Chinese christenen en nog eens vele duizenden niet-christenen. Vaak zijn zij onschuldig aan wat er is gebeurd en raken zij min of meer bij toeval in de gebeurtenissen verwikkeld. Ook de Boksers zelf hebben heel andere doelstellingen gehad dan wat het uiteindelijk is geworden. Zij zijn vooral bang en boos, maar niet op basis van een systematische ideologie en een religieuze of politieke agenda.

Historici hebben de neiging het aantal westerse doden te benadrukken en de Chinese doden te vergeten, iets wat wij tegenwoordig bij internationale gebeurtenissen vaak zien gebeuren en in het buitenland begrijpelijk op weerzin stuit. Chinese historici (zeker in de Volksrepubliek China, voor wie het westers imperialisme vanouds ideologisch belangrijk is) hebben de

omgekeerde neiging. Zij hebben in kwantitatieve zin zeker het gelijk aan hun kant, maar worden daardoor wel geremd in de analyse van de achtergronden van de gebeurtenissen.

Vrede

Namens het hof leidt een Mantsjoe-prins de vredesonderhandelingen tussen China en de buitenlandse mogendheden. China moet een enorme schadeloosstelling betalen. Nederland krijgt ook een vergoeding omdat haar legatie (de oude term voor een ambassade) als eerste door de Boksers is vernietigd. De totale schadevergoeding bedraagt 400 miljoen *tael*, wat vier maal het jaarlijkse budget is van de centrale overheid. Het moet worden betaald uit de opbrengst van de keizerlijke douanediens, die een van de belangrijkste bronnen van de staatsinkomsten vormt. Sommige landen, zoals Nederland en de Verenigde Staten, zetten hun deel van het geld uiteindelijk in om de studie van China te bevorderen. Andere landen leggen er wegen mee aan.

Voor China is de schadevergoeding de zoveelste negatieve kostenpost die als een loden last drukt op de begroting en niet bijdraagt tot politieke of militaire versterking en al helemaal niet tot economische groei.

De vernederende vrede veroorzaakt onder de sociale en politieke elites een enorme crisis. In het noorden van China blijft de herinnering aan de gebeurtenissen nog lange tijd levend, al gaan de lokale verhalen over lokale problemen en niet over de politieke problemen

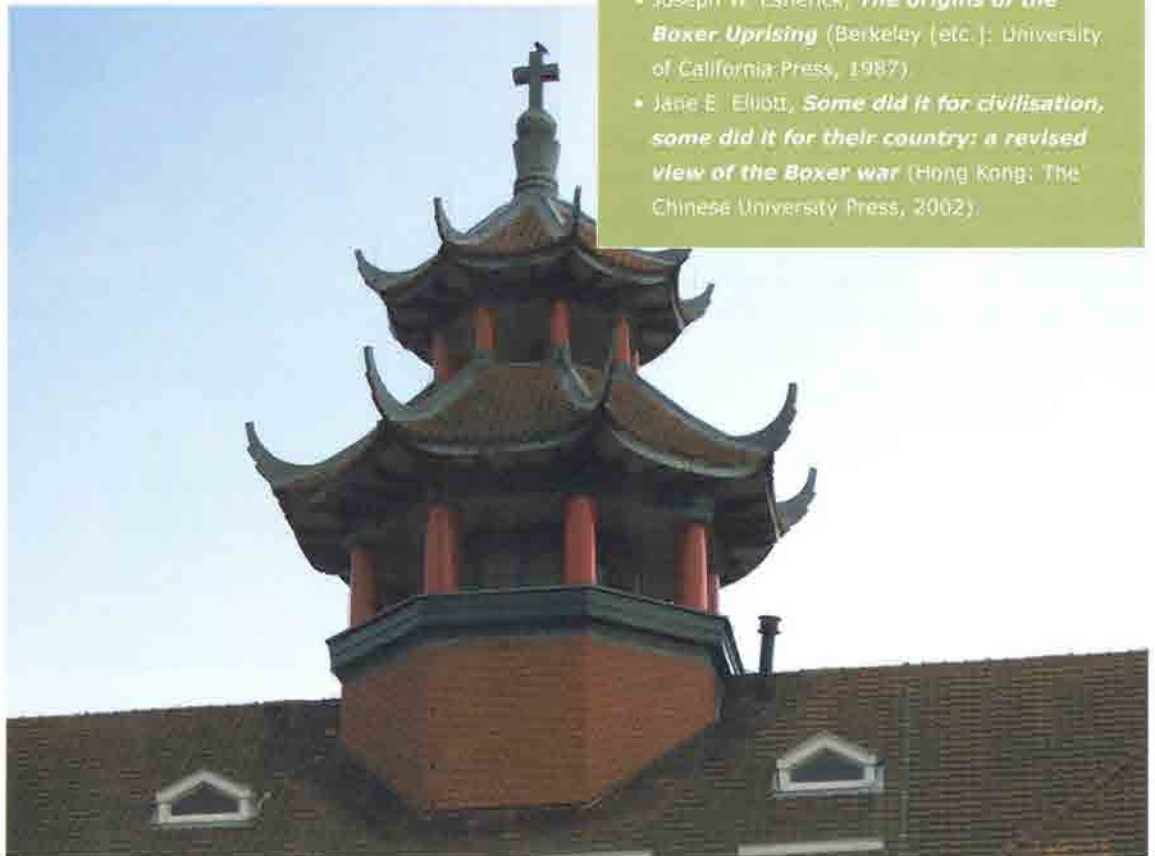

Binnen noemt een executie van Boksers (of vermeende Boksers) door buitenlandse infanteristen in 1900/1901
BRON: Elsevier: China (speciale editie).

- Paul A. Cohen, *History in three keys: the Boxers as event, experience, and myth* (New York: Columbia University Press, 1997).
- Joseph W. Esherick, *The origins of the Boxer Uprising* (Berkeley (etc.): University of California Press, 1987).
- Jane E. Elliott, *Some did it for civilisation, some did it for their country: a revised view of the Boxer war* (Hong Kong: The Chinese University Press, 2002).

De pagode van het Bisschop Hamerhuis in Nijmegen. Dit gebouw, dat fungeerde als studiehuis, is genoemd naar bisschop Ferdinand Hamer, die ondanks alle gevaren zijn missiewerk in China voortzette. Hij werd in 1900 vermoord.

waarmee China nu kampt. De bestuurlijke elite, vanaf de conservatieve Mantsjoe-prinsen tot en met de Chinese hervormers, hoeft niet meer te debatteren over de noodzaak van hervormingen, maar gaat aan de slag. Deze hervormingen zullen overigens zo radicaal zijn, dat zij het einde van het keizerlijke systeem zullen versnellen.

Vernederingen

De gebeurtenissen van het jaar 1900 zijn voor verschillende groepen in de Chinese samenleving op verschillende manieren belangrijk. Vanaf 1912 is het land overgestapt op de westerse jaartelling, waardoor dit ronde

kwadrate in toenemende mate in twijfel getrokken, want daarvoor zijn de incidenten te slecht georganiseerd geweest en de ressentimenten van die tijd onvoldoende systematisch onder woorden gebracht. Tegelijkertijd is de Bokseropstand vanwege het geweld tegen westerlingen en christenen ook in het Westen lange tijd relevant gebleven. In Nijmegen staat nog steeds een standbeeld voor de rooms-katholieke martelaar Ferdinand Hamer en nog niet zo lang geleden was de geconstrueerde herinnering aan hem nog zeer prominent in de Nederlandse rooms-katholieke kerk. De vernederingen van de Qing zijn na 1900 nog niet ten einde, want er volgt nog de lange periode van het Japanse binnendringen vanuit Korea en dan Mantsjoerije, gevolgd door de Tweede Wereldoorlog die voor China begint met de Japanse invasie van het eigenlijke China in 1937. De beruchte 'Ongelijke Verdragen' uit 1842 en 1860 worden pas in de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog grotendeels beëindigd, met de teruggave van Hong Kong en de 'New Territories' als toegift in 1997. Het fonds dat in Nederland is opgericht uit de Bokerschadevergoeding is pas in 2008 geliquideerd. Voor de Chinezen blijft het rampjaar 1900 symbool voor westers imperialisme en etnocentrisme, waarbij westerlingen wel China mogen uitbuiten en alleen westerse slachtoffers tellen.

'Voor Chinezen blijft het rampjaar 1900 symbool voor westers imperialisme.'

jaartal nog meer tot de verbeelding zal gaan spreken. In China wordt het verhaal door de nationalisten en later door de communisten in het leven gehouden, als onderdeel van het verhaal van het Westerse imperialisme, maar ook van het ineensinken van het keizerlijk systeem gevolgd door het ontstaan van het nieuwe China. De communisten zien de Boksers als een heuse beweging. In Europa en de Verenigde Staten wordt deze